

Johanna Kallo

Strateginen kolmio ja painopisteen muutos

Katsaus Kiinan ja Yhdysvaltain suhteisiin vuoden 1968 jälkeen

Strateginen kolmio

Kiinan ja Yhdysvaltain välisistä suhteista on esitetty useita tulkintamalleja. Yksi laajimmin sovelletuista malleista on strategisen kolmion (strategic triangle) käsite, jonka avulla on arvioitu Kiinan, Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton välisten suhteiden kehitystä ja maiden välisiä turvallisuuspoliittisia jännitteitä. Strategisen kolmion ajanjakson on katsottu alkaneen Kiinan ja Yhdysvaltain lähentymisestä (rapprochement) 1960-luvun lopulla ja päättyneen Neuvostoliiton aloitteesta solmittuihin ystävyyssopimuksiin kaksi vuosikymmentä myöhemmin.¹

Kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa strateginen kolmio on ymmärretty järjestelmänä, jossa valtion intressit ja suhtautuminen muihin järjestelmän piiriin kuuluviin valtioihin vaikuttivat globaaliin voimatasapainoon. Strategiseen kolmioon kuuluneet valtiot pyrkivät etujensa turvaamiseen, mikä heijastui myös yhteistyön tavoitteisiin; kahden valtion lähentymisen motiivi oli kolmannen osapuolen eristäminen.²

Tässä artikkelissa tarkastellaan strategisen kolmion käsitettä Kiinan ja Yhdysvaltain suhteissa vuoden 1968 jälkeen, jolloin maat allekirjoittivat Šanghain kommuniquean ja sopivat yhteisestä tavoitteestaan normalisoida suhteensa. Artikkelin ensimmäinen kappale käsittelee strategisen kolmion muodostumiseen vaikuttaneita taustatekijöitä ja luo katsauksen maiden välisiin suhteisiin ennen toista maailmansotaa. Toinen ja kolmas kappale käsittelevät maiden välisten suhteiden normalisointiin johtaneita vaiheita, Šanghain kommuniqueaa ja vuonna 1979 solmittujen diplomaattisuhteiden merkitystä strategisen kolmion voimatasapainossa. Neljännessä kappaleessa tarkastellaan Kiinan ja Yhdysvaltain välisten suhteiden jännitteitä 1980-luvun alussa ja vuoden 1982 kommuniqueaa. Viidennessä kappaleessa käsitellään maiden välisten suhteiden vaiheita 1980-luvun puolivälistä vuosikymmenen loppuun, jolloin Kiina ja Neuvostoliitto normalisoivat suhteensa ja strategisen kolmion ajanjakson katsotaan päättyneen. Artikkelin loppuksi arvioidaan strategisen kolmion merkitystä Kiinan ja Yhdysvaltain välistensuhteiden analyysissä, sekä luodaan katsaus maiden välisten suhteiden nykytilaan ja tulevaisuuteen.

Kiilateoria

Tarkasteltaessa Kiinan ja Yhdysvaltain suhteita pitkällä aikavälillä voidaan todeta, että strategisen kolmion vaihe ulottuu verrattain lyhyelle ajanjaksolle. Yhdysvaltain taloudellinen ja poliittinen vaikutus Kiinassa alkoi jo 1700-luvulla ja jatkui keskeytyksettä toisen maailmansodan päättymiseen saakka.³ Jouduttuaan vetäytymään Kiinasta vuoden 1945 jälkeen Yhdysvallat arvioi maan aatteellisesti ja poliittisesti menetetyksi mahdollisuudeksi (lost chance).⁴ 1950-luvulla Yhdysvaltain johdossa vaikuttaneet poliittiset painostusryhmät, kuten China Lobby, suhtautuivat kriittisesti Kiinan poliittiseen tilanteeseen ja vahvistivat yleistä kiinalaisvastaista asennoitumista.⁵ Yhdysvaltain suhtautumista Kiinaan viilensivät myös useat kansainväliset konfliktit, erityisesti Korean sota (1950–1953) ja Quemoy'n kriisi (1958). Maiden ajautuminen vastakkaisille puolille Korean sodassa ja näkemuserot Taiwanin itsenäisyydestä veivät suhteet lähelle aallonpohjaa, josta nouseminen kesti lähes viisitoista vuotta.⁶

Maiden välisistä kireistä suhteista huolimatta Yhdysvaltain johdossa esiintyi 1940- ja 1950-lukujen vaihteessa näkemyksiä, joiden mukaan Kiina erosi yhteiskunnalliselta ja valtiolliselta rakenteeltaan merkittävästi Neuvostoliiton mallista – kommunismi nähtiin Kiinalle epäluonnollisena tilana. Yksi näistä näkemyksistä kiteytyi niin sanotuksi kiilateoriaksi (wedge theory), jonka mukaan Neuvostoliiton ja Kiinan välisen eron terävöittäminen edellytti Yhdysvalloilta kiilan iskemistä maiden välille.⁷

Kiinan ulkopoliittisten toimintaohjelmien pääsuuntaus toisen maailmansodan jälkeen oli nojautuminen Neuvostoliittoon. Vuonna 1950 Kiina ja Neuvostoliitto allekirjoittivat liittosopimuksen, jossa sovittiin maiden välisestä talous- ja asiantuntija-avusta, lainoista ja turvallisuuspoliittisista suhteista. Maiden välinen yhteistyö jäi kuitenkin lyhyeksi ja päättyi Kiinassa 1950-luvun puolivälin jälkeen tapahtuneisiin radikaaleihin sisäpoliittisiin linjauksiin ja revisionismia koskeneeseen kritiikkiin. Ajaututtuaan suurvaltasuhteissaan umpikujaan Kiinan johto korosti ulkopoliittikkansa omaehtoisuutta ja ryhtyi etsimään kumppaneita suurvaltojen vaikutusalueen ulkopuolelta Aasian, Afrikan, Ranskan ja Skandinavian suunnalta. Mao luonnehti näitä suurvaltapoliittikan ulkopuolelle jääneitä maita 'välivöhykkeeksi'.⁸

Kiinan ja Yhdysvaltain välisten suhteiden tarkastelu osoittaa eräiden käsitteiden periytyneen 1950-luvulta 1980-luvulle, mutta saaneen samalla uusia merkityksiä. Kiilateoria Kiinan ja Neuvostoliiton eroista voidaan nähdä yhtenä strategisen kolmion käsitteellisenä edeltäjänä. Sen strategiset elementit heijastivat kylmän sodan asetelmaa, jossa painopisteen siirtyminen Yhdysvaltain-Kiinan-Neuvostoliiton välisellä kolmiolla heijastui välittömästi maiden keskinäisiin suhteisiin ja sen myötä globaaliin voimatasapainoon.

Rapprochement

1960-luvulla voimatasapaino kaksinaapaisessa maailmanjärjestelmässä muuttui. Ranskan vetäytyminen NATO:sta, Yhdysvaltain osallistuminen Vietnamin sotaan sekä dekolonisaatiota seuranneet joukkoliikkeet kehitysmaissa mursivat bipolaarin järjestelmän perustaa.

Kansainvälisen järjestelmän murroksesta huolimatta Kiinan ja Yhdysvaltain suhteet pysyivät viileinä vuoteen 1968 saakka. Yhdysvaltain turvallisuuspoliittiset arviot, jotka osaltaan heijastivat Washingtonin dominoteoriaan⁹ perustuvia näkemyksiä, totesivat Kiinan kehittämän ydinaseohjelman kasvavaksi kansainväliseksi riskitekijäksi (Chicom

threat). Kriittiset arviot saivat pontta Kiinan ensimmäisestä ydinkokeesta (1964) ja sitä seuranneista testeistä (1967), joiden jälkeen Yhdysvaltain johto julkisti suunnitelmansa rakentaa rajattu ohjuspuolustusjärjestelmä (ABM). Samanaikaisesti Yhdysvallat ja Neuvostoliitto kävivät neuvotteluita ydinkoekiellosta ja strategisten aseiden rajoittamisesta (SALT). Kysymys kasvavasta ydinaseuhkasta heijastui myös kansainväliseen tilanteeseen; useat puolustuspoliittiset ongelmat, jatkuvat levottomuudet Pohjois- ja Etelä-Korean raja-alueilla sekä kysymys Taiwanin itsenäisyydestä, periytyivät 1950-luvulta 1960-luvulle aiempaa laajemmassa strategisessa mittakaavassa.¹⁰

Edellä mainitun logiikan mukaisesti liennytyt Kiinan ja Yhdysvaltain suhteissa oli seurasta Kiinan Neuvostoliiton suhteiden heikkenemisestä. Prahan kevään tapahtumat vuonna 1968 ja Breznevinkin doktriini ideologisen intervention oikeutuksesta aiheuttivat laajaa hämmennystä Kiinan johdossa, joka tulkitsi Neuvostoliiton hegemonian välittömäksi turvallisuuspoliittiseksi uhkaksi. Neuvostoliiton ja Kiinan väliset ideologiset, strategiset sekä talouskehitystä koskeneet näkemyserot johtivat lopulta kriisitilanteeseen, joka laajeni rajavälikohtaukseksi Ussuri-joella vuonna 1969.¹¹

Tarkasteltaessa Yhdysvaltain ja Kiinan suhteita 1950-luvulta 1960-luvulle voidaan strategisen kolmion nähdä muodostuneen eri osapuolten ulko- ja turvallisuuspoliittisten ratkaisuiden yhteisvaikutuksesta. Kolmion muodostumisen kulminaatiopisteenä on pidetty vuoden 1968 tapahtumia, Yhdysvaltain ja Kiinan lähentymistä (rapprochement) ja pyrkimystä Neuvostoliiton strategiseen eristämiseen. Käytännössä strategisen kolmion painopisteen siirtyminen Yhdysvaltain-Kiinan väliselle akselille merkitsi Kiinan Neuvostoliiton-suhteiden katkeamista. Maiden välinen rajavyöhyke muuttui yhdeksi maailman suurimmista sotilaallisista keskittymistä. Kiinalle ja Yhdysvalloille liennytyt merkitsi tietä maiden välisten suhteiden normalisointiin ja strategisen yhteistyön laajentamiseen.

Šanghain kommunikea ja China card

Kiinan ja Yhdysvaltain välinen liennytyt huipentui Nixonin Kiinanvierailuun vuonna 1972. Vierailun aikana maat allekirjoittivat Šanghain kommunikean ja sopivat yhteisestä tavoitteestaan edistää suhteiden normalisointia.¹² Sopimuksen on katsottu ensisijaisesti merkinneen mahdollisuutta tiivistää Neuvostoliiton vastaista strategista rintamaa, mutta Kiinan tavoitteena oli myös laajentaa maiden välistä taloudellista ja tieteellis-teknologista yhteistyötä.¹³

Liennytyt jäi lyhytaikaiseksi, ja maiden väliset suhteet viilenivät uudelleen vuoden 1972 jälkeen. Fordin presidenttikauden aikana tapahtuneet ulkopoliittiset linjanmuutokset, erityisesti Kissingerin Moskovanvierailun osoittama lähentyminen Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton suhteissa syvensivät Kiinan johdon epäluottamusta Yhdysvaltain hallintoa kohtaan. Vuoden 1973 jälkeen Kiinan johdon esittämä 'kolmannen maailman teoria' kritisoi hegemonistista maailmanjärjestystä ja suurvaltojen vaikutusvallan kasvua. Teorian mukaan maailma oli jakautumassa kolmeen osaan, jossa Yhdysvallat ja Neuvostoliitto muodostivat ensimmäisen, teollistuneet Euroopan maat toisen ja kehitysmaat kolmannen maailman. Kiina määritteli itsensä osaksi kolmatta maailmaa, jossa se pyrki vahvistamaan asemiaan.¹⁴

Vuosina 1973–1976 strategisen kolmion painopiste siirtyi Yhdysvaltain-Kiinan akselilta Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton väliselle akselille. Yhdysvaltain Kiinan-politiikkaan vuosina 1973–1976 liitetty käsité

'Kiina-kortti' (China card) perustui näkemykseen, jonka mukaan Yhdysvallat lähestyi Neuvostoliittoa käyttäen Kiinaa turvallisuuspoliittisena puskurinaan. Yhdysvallat pyrki vahvistamaan jalansijaansa Aasiassa: se jatkoi asevientä Taiwanille ja lisäsi sotilastukikohtiaan Etelä-Koreassa ja Japanissa.¹⁵ 'Kiina kortti' -käsite on muuttuneessa merkityksessä periytynyt myös 1990- ja 2000-luvuille, jolloin eri yhteyksissä esiintyneellä maininnalla Kiinan 'Venäjä-kortista' on viitattu Kiinan ja Venäjän välisten voimasuhteiden muutokseen vuosituhaten vaihteessa.

1970-luvun alussa Yhdysvaltain Kiinan-politiikkaan vaikuttaneet keskeiset elementit, kuten Nixonin doktriini, Taiwanin-politiikka, sekä vuorottaiset neuvonpidot Pekingin ja Moskovan kanssa perustuivat Yhdysvaltain pragmaattiseen, jopa unilateralistiseksi¹⁶ luonnehdittuun näkemykseen, jonka mukaan Yhdysvaltain ulkopoliittikan päätavoite oli nimen omaan kansallisten etujen puolustaminen. Myös Kiinan ulkopoliittikkaa voitiin luonnehtia kaksijakoiseksi: jyrkän, kolmannen maailman teoriaa korostaneen ideologisen retoriikan vastakohtana muodosti liennytys Yhdysvaltain -suhteissa. Kolmannen maailman teoria kytkeytyi läheisesti Kiinan kommunistipuolueen poliittiseen retoriikkaan, kun taas mahdollisuus yhteistyön laajentamiseen USA:n kanssa turvasi Kiinalle strategisen taustatuen Neuvostoliiton kanssa tapahtuneen välirikon jälkeen.

Diplomaattisuhteiden solmiminen 1979

Kulttuurivallankumouksen päätyttyä Kiina joutui arvioimaan sisä- ja ulkopoliittikaansa uudelleen. Maan taloudellisen uudistamisen periaatekehyksestä keskusteltiin vuoden 1978 joulukuussa, jolloin kommunistisen puolueen yhdestoista puoluekomitea päätti maan tulevaisuutta ohjaavista uudistuksista, neljästä modernisaatiosta. Käsite 'neljä modernisaatiota' (si ge xian dai hua) merkitsi Kiinan maatalouden, teollisuuden, tieteen ja teknologian sekä kansallisen puolustuksen uudistamista.¹⁷

Kiinan ulkopoliittikan keskeiseksi lähtökohdaksi muodostui avautuminen ulkomaailmaan, joka kytkeytyi läheisesti maan modernisaatioon. Turvataksien lännen tarjoaman teknis-taloudellisen asiantuntemuksen ja vauhdittaakseen talouskehitystä Kiinan oli edistettävä kansainvälisiä yhteistyösuhteitaan ja sallittava ulkomaisten investointien virtaus maahan.¹⁸ 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa Kiina irtautui kolmannen maailman teoriasta, ilmoitti vastustavansa suurvaltojen hegemoniapyrkimyksiä¹⁹ ja korosti ulkopoliittikkansa perustuvan itsenäiseen päätöksentekoon. Itsenäinen ulkopoliittikka merkitsi Kiinalle yhtäläistä välimatkaa molempiin suurvaltoihin. Kiinan johto katsoi yhtäläisen etäisyyden lisäävän Kiinan kansainvälispoliittista merkitystä, turvaavan maan itsemääräämisoikeuden ja laajentavan päätöksenteon vapautta suhteissa Yhdysvaltoihin ja Neuvostoliittoon. Yhdysvaltain johdossa Carterin presidenttikauden aikana tapahtuneet ulkopoliittiset linjamuutokset, erityisesti näkemys Kiinan -suhteiden geopoliittisesta merkityksestä, vaikuttivat myönteisesti Kiinan ja Yhdysvaltain välisten suhteiden kehitykseen. Carterin ehdotukset Kiinan ja Yhdysvaltain suhteiden kehittämiseksi pyrkivät pehmentämään Kiinan johdon käsityksiä siitä, että Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton ylivaltaan perustuva kaksinapainen maailmanhallinto kavensi Kiinan suvereniteettia.²⁰

Konsultaatiot yhteistyöperustan laajentamiseksi ja suhteiden normalisoimiseksi johtivat tulokseen tammikuussa 1979, jolloin maat solmivat diplomaattisuhteet ja sinetöivät sopimuksensa yhteisessä kommunikassa *Joint Communiqué on the Establishment of Diplomatic Relations*

Between The United States of America and The People's Republic of China. Kommunikeassa maat tunnustivat toisensa, ja Yhdysvallat katkaisi diplomaattisuhteensa Kansalliseen Kiinaan eli Taiwaniin.²¹ Yhdysvallat pidätti kuitenkin itsellään oikeuden ylläpitää epävirallisia taloudellisia ja kulttuurisia suhteita Taiwanin kanssa ja toimittaa Taiwanille aseita puolustustarkoituksiin.²²

Vuoden 1982 kommunikea

Kiina ja Yhdysvallat perustavat diplomaattisuhteensa kolmeen sopimukseen, Šanghain kommunikeaan (1972), sopimukseen diplomaattisuhteiden solmimisesta (1979) ja vuonna 1982 allekirjoitettuun kommunikeaan. Lisäksi maiden suhteita säätelevät muun muassa kauppasopimus (1979) ja sopimus tieteellis-teknologisesta yhteistyöstä (1979), jota on jatkettu vuosina 1991 ja 1996.²³

Diplomaattisuhteiden solmiminen vuonna 1979 merkitsi strategisen kolmion painopisteen siirtymistä takaisin Yhdysvallat–Kiina -akselille. Maiden välinen kanssakäyminen tiivistyi vuosina 1979–1980, jolloin Neuvostoliitto hyökkäsi Afganistaniin ja tuki Vietnamia Kiinan vastaisessa rajasodassa. Neuvostoliiton harjoittaman interventiopolitiikan tuloksena Kiina ja Yhdysvallat tehostivat strategista yhteistyötään, jonka erityistavoite oli Kiinan ja Neuvostoliiton välisen rajan valvonta erityisesti Kiinan läntisessä Xinjiangin maakunnassa.²⁴

Reaganin presidenttikauden alkuvuosina Yhdysvaltain johto arvioi Kiinan muuttuneen riippuvaiseksi amerikkalaisesta teknologis-taloudellisesta pääomasta ja heikoksi kumppaniksi taistelussa neuvostohegemoniaa vastaan. Arvion taustalla olivat Yhdysvaltain strateginen puolustusaloite, SDI (eli niin sanottu "Tähtien sota" -hanke), ja näkemykset muutoksista Aasian voimatasapainossa. Yhdysvallat tulkitsi Aasiaan syntyvien uusien voimakeskusten, erityisesti Japanin, muuttavan maanosan turvallispoliittista voimatasapainoa ja vähentävän Kiinan merkitystä kansainvälisessä järjestelmässä. Peking reagoi USA-suhteiden viilenemiseen jyrkästi, minkä seurauksena modernisaatio-ohjelma ja Dengin ulkopoliittiset linjaukset joutuivat kritiikin kohteeksi ja leimattiin "porvarilliseksi liberalismiksi".²⁵

Taiwan oli yksi Kiinan ja Yhdysvaltain suhteita kiristävästä kiistakysymyksistä. Diplomaattisuhteiden solmimisen jälkeen Kiina kritisoi jyrkästi Yhdysvaltain sopimusrikkomuksia ja vaati aseviennin lopettamista Taiwanin. Maat pääsivät yhteisymmärrykseen vuonna 1982, kun Yhdysvallat lupautui asteittain vähentämään aseiden toimittamista Taiwanille. Tästä huolimatta kysymys Taiwanin itsenäisyydestä on jäänyt avoimeksi. Yhdysvallat on jatkanut asevientä Taiwanille ilmoittamatta ajankohtaa, jolloin asetoimitukset lopetettaisiin. Kiina puolestaan on järjestänyt laajoja sotaharjoituksia Taiwanin salmessa ja tehostanut Taiwanin kansainvälisten yhteyksien valvontaa tehdäkseen selväksi, että Taiwan ei ole itsenäinen valtio. Kiina ei hyväksy Taiwanin osallistumista kansainvälisiin järjestöihin, joiden jäsenyys edellyttää valtiostatusta.²⁶

Strategisen kolmion ajanjakson päättyminen

1980-luvun puolivälissä strateginen kolmio ja tulkinta sen muodostamista voimasuhteista muuttuivat. Kiinan, Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton pyrkimykset suhteidensa liennytykseen käänsivät strategisen kolmion jännitteet 'positiivisen summan peliksi'.²⁷ Käsite 'positiivisen summan pelistä' heijasti suurvaltojen suhteissa tapahtunutta lähentymistä, Kiinan tavoitetta edistää yhteistyötä Yhdysvaltain kanssa ja normalisoida suhteensa Neuvostoliittoon.

Kiinan ja Yhdysvaltain suhteet kehittyivät myönteiseen suuntaan vuoden 1984 jälkeen. Valtiovierailut vuosina 1984–1985 tiivistivät diplomaattisia suhteita, vahvistivat molemminpuolista luottamusta ja loivat pohjan taloudellisen yhteistyön laajentamiselle. Myös Kiina ja Neuvostoliitto lähentyivät toisiaan vuoden 1985 jälkeen, jolloin Gorbatšov teki aloitteen Kiinan ja Neuvostoliiton puoluesuhteiden normalisoinnista.

Kiinan, Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton suhteiden liennytys ja Neuvostoliiton aloitteesta solmitut ystävyyssopimukset vuosina 1984–1989 ennakoivat strategisen kolmion päätösvaihetta. Strategisen kolmion ajanjakson katsotaan päättyneen Gorbatšovin Kiinan-vierailuun vuonna 1989, jolloin allekirjoitetun julkilausuman katsottiin virallisesti normalisoivan Kiinan ja Neuvostoliiton väliset suhteet. Taivaallisen rauhan aukion mielenosoitukset jättivät kuitenkin varjoonsa tämän kansainvälisesti tärkeän tapahtuman.²⁸

Kiinan ja Yhdysvaltain suhteet vuoden 1989 jälkeen

Taivaallisen rauhan aukion tapahtumien jälkeen Kiinan ja Yhdysvaltain suhteet viilenivät uudelleen.²⁹ Yhdysvallat katkaisi korkean tason suhteet Kiinaan ja jäädytti useita yhteistyön osa-alueita, kuten maiden välistä kauppaa ja yksityistä vakuutusalaan koskevan yhteistyön sekä lakkautti Kiinalle myönnettävät lainat ja luotot poikkeustapauksia lukuunottamatta. Vuonna 1990 järjestetty G7-kokous vaati Kiinaa ryhtymään laajoihin ihmisoikeuksia koskeviin uudistuksiin. Yhdysvaltain investoinnit Kiinaan vähenivät merkittävästi 1990-luvun taitteessa. Vuosina 1992–1996 Kiinan ja Yhdysvaltain johtajat tapasivat pääasiallisesti kansainvälisten kokousten yhteydessä.

Kylmän sodan päättymisen ja Neuvostoliiton hajoamisen seurauksena kansainvälinen järjestelmä fragmentoitui. Näkemykset multipolaarista/unipolaarista kansainvälisestä järjestelmästä sekä skenaariot uusista kansainvälistä uhkatekijöistä – kuten rikollisuus ja terrorismi – heikensivät poliittisen päätöksenteon ennakoitavuutta ja vaikeuttivat ulkopoliittisia arvioita.

Kaksinapaisen maailmanjärjestelmän romahtamisen jälkeen Kiina ja Yhdysvallat joutuivat arvioimaan suhteensa uudelleen. Clintonin presidenttikauden aikana Yhdysvallat pyrki sitomaan Kiinan kansainvälisiin järjestelmiin (Policy of Engagement), joskin kysymykset muun muassa tekijänoikeusrikkomuksista ja Taiwanin itsenäisyydestä kiristivät maiden suhteita. Bush nuoremman presidenttikaudella Yhdysvaltain ulkopoliittikan on katsottu seuraavan reaganilaista linjaa, jonka mukaan päätöksenteko perustuu Yhdysvaltain kansallisiin etuihin ja niiden puolustamiseen; Yhdysvallat ei tee ratkaisuja sen perusteella, onko asia tai tavoite sinänsä hyvä, vaan sen mukaan, onko päätös yhdensuuntainen Yhdysvaltain etujen ja intressien kanssa.³⁰

Bushin presidenttikaudella Yhdysvaltain puolustuspoliittiset selonteot ovat todenneet Kiinan ja Venäjän Yhdysvaltain potentiaalisiksi kilpailijoiksi. Raporttien mukaan Yhdysvallat katsoo Kiinan vaikuttavan keskeisesti Aasian tasapainoiseen kehityksen.³¹ Kiinan sopimukset Kaakkois-Aasian maiden, kuten Kambodzan, Vietnamin, Laosin, Nepalín ja Burman kanssa, ja yhteistyön laajeneminen Kiinan Venäjän ja Keski-Aasian maiden muodostamassa Šanghain yhteistyöjärjestössä (SCO), ovat laajentaneet Kiinan poliittis-taloudellista vaikutusvaltaa Aasiassa. Kiina puolestaan on puolustuspoliittisissa asiakirjoissaan³² korostanut, että sen strategiset kapasiteetit ovat suppeita verrattuna

esimerkiksi Yhdysvaltain, Japanin, Iso-Britannian, Ranskan ja Saksan puolustusbudjetteihin.

Kiinan itsenäisen ulkopoliittikan keskiössä on vahvistuva nationalismi, jonka on katsottu täyttävän kommunistisen ideologian heikentymisen aiheuttamaa tyhjiötä. 1990- ja 2000-luvuilla Kiinan ulkopoliittikan kriittinen kärki on kohdistunut erityisesti Yhdysvaltain suurvaltahegemonismiin (baquanzhuyi) ja Japanin militarismiin. Kiinan nationalismin nousu on osa yleistä aasialaisen identiteetin vahvistumista, jossa alueen valtiot siirtyvät taloudellisesta integraatioprosessista kohti poliittis-kulttuurista yhdentymistä.³³

2000-luvulla Kiinan ja Yhdysvaltain dialogia ovat kärjistäneet useat kysymykset, kuten Yhdysvaltain ohjuspuolustus suunnitelma sekä amerikkalaisen EP-3E -tiedustelukoneen ja kiinalaiseen F8-hävittäjän yhteentörmäyksestä aiheutunut diplomaattinen kriisi Hainanin saarella. Kiinan kansainvälisten suhteiden tutkimusinstituutin professori Yang Jiemian toteaa republikaanien pyrkivän erottumaan edeltäjiensä, demokraattien, ulkopolitiittisista linjauksista. Yangin mukaan republikaanien näkemykset eivät kuitenkaan ole yhteneväiset vaan jakautuvat lähinnä kolmeen ryhmään: äärioikeistolaisiin kommunismia vastustaviin republikaaneihin, business-henkisiin Kiinan ystäviin ja ulkoministeri Colin Powellin johtamiin internationalisteihin, jotka sijoittuvat kahden ensimmäiseksi mainitun ryhmän välimaastoon.³⁴

Arvioita ja huomioita strategisen kolmion käsitteestä

Strategisen kolmion käsite ulottuu Kiinan ja Yhdysvaltain suhteiden vaiheissa yli 20 vuoden ajanjaksolle, jolloin kolmion painopiste vaihteli Yhdysvaltain-Kiinan-Neuvostoliiton akselilla vaikuttaen kansainväliseen voimatasapainoon. Strategisen kolmion vahvuus on käsitteen tarjoamassa globaalissa perspektiivissä ja pyrkimyksessä ymmärtää Kiinan, Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton voimasuhteita dynaamisina ja toisistaan riippuvina kokonaisuuksina. Toisaalta käsitteen laajuus ja näkökulma ovat myös sen heikkous; strateginen kolmio ei sovellu maiden bilateraalisuhteiden eri osa-alueiden analyysiin, vaan tulkitsee suhteita ensisijaisesti strategisista ja turvallisuuspoliittisista lähtökohdista käsin.

Kiinan ja Yhdysvaltain 2000-luvun yhteistyöverkosto ulottuu laajalle; diplomatiaan, talouteen, kulttuuriin, koulutukseen ja yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Kiinan WTO-jäsenyyden ja APEC:in 2001 puheenjohtajuuden myötä Kiina on nousemassa Aasian ja Tyynen valtameren piirin taloudellisen integraation merkittäväksi vaikuttajaksi Yhdysvaltain rinnalle. Maiden välisen kaupan arvo on kasvanut nopeasti 1990- ja 2000-luvuilla, ja on kokonaismäärältään lähes kymmenkertainen (80 mrd US\$) Kiinan ja Venäjän väliseen kauppaan verrattuna. Yhdysvallat on Kiinan toiseksi merkittävin ja Kiina puolestaan Yhdysvaltain neljänneksi tärkein kauppakumppani.

Eri yhteyksissä esitettyjen tulkintojen mukaan strategisen kolmion aika ei kuitenkaan välttämättä ole päättynyt, vaan käsite on laajentunut ja hakee yhä muotoaan kansainvälisessä järjestelmässä. Vanhojen liittosuhteiden purkautuminen ja talouskehityksen priorisoituminen kansainvälisessä politiikassa ovat vaikuttaneet myös Aasian voimasuhteisiin. 2000-luvulla Kiinan bruttokansantuote ja inhimillinen pääoma ovat moninkertaiset Venäjään verrattuna. Kiinan ja Venäjän yhteistyösuhteet, yhtenevät näkemykset taistelusta unipolaarisuutta vastaan ja Kiinan profiloituminen Aasian nousevana suurvaltana ovat johtaneet 2000-

luvun alussa tilanteeseen, jossa Yhdysvallat tulkitsee sekä Kiinan että Venäjän potentiaalisiksi kilpailijoikseen. Strategisen kolmion voidaan tulkita myös laajentuneen: eräissä analyyseissä esiintynyt rectangle-käsite viittaa strategista kolmiota monisäikeisempään voimakonstruktioon, jossa Kiinan, Yhdysvaltain ja Venäjän rinnalle on nousemassa Japani.

Strategista kolmiota koskevaan tutkimuskirjallisuuteen liittyen on huomioitava, että suurin osa Kiinan ja Yhdysvaltain suhteita käsittelevästä tutkimuskirjallisuudesta on julkaistu Yhdysvalloissa. Tämä heijastuu tutkimusten lähestymistapaan, näkökulmaan ja aineistonvalintaan. Suomalaisten tutkijoiden osallistuminen kansainväliseen keskusteluun Kiinan ja Yhdysvaltain suhteiden lähimenneisyydestä, nykytilasta, tulevaisuuden arvioista, ja laajemmin, Tyynen valtameren piirin integraatiokehityksestä, on ollut rajallista. Kansainvälisten voimasuhteiden muutos ja turvallisuuspoliittisen painopisteen asteittainen siirtyminen Atlantilta Tyynelle Valtamerelle edellyttäisi runsaasti enemmän kansallista perustutkimusta kuin tähän mennessä on tehty. Tutkijan sitoutumattomuus tutkimuskohteeseen on etu, joka merkitsee mahdollisuutta arvioida maiden välisiä suhteita eri näkökulmista – tasapuolisesti.

Viitteet:

1. Strategisen kolmion käsitteeseen liittyen ks. Tow, William: "China and the International Strategic System", *Chinese Foreign Policy, Theory and Practice*, Thomas J. Robinson and David Shambaugh (eds.). Oxford 1995, 122. (Takaisin tekstiin.)
2. Shambaugh, David: "Patterns of Interaction in Sino-American Relations", *Chinese Foreign Policy. Theory and Practice*. Thomas J. Robinson and David Shambaugh (eds.). Oxford 1995, 198–199. (Takaisin tekstiin.)
3. Ks. esim. Spence, Jonathan: *Search for a Modern China*. New York 1990, 158–164, et passim. (Takaisin tekstiin.)
4. Ks. Hallenberg, Jan: *Foreign Policy Change. United States Foreign Policy Toward The Soviet Union And The People's Republic of China 1961–1980*. Doctoral Dissertation. Department of Political Science. University of Stockholm 1984, 155–156; Millar, Tom.B: *America's Alliances: Asia*. Adelphi Paper No.174. The International Institute for Strategic Studies. London 1982, 32. Ks. myös Dreyer June Teufel: *China's Political System. Modernization and Tradition*. Malaysia 1996, 1996, 320. (Takaisin tekstiin.)
5. Koen, Ross Y.: *The China Lobby in American Politics*. A Publication of the Committee of Concerned Asian Scholars. New York 1974, 11, 132–135; Kitts, Charles R.: *The United States Odyssey in China 1784–1990*. Boston 1991, 197, 204–205. (Takaisin tekstiin.)
6. Tow 1995, 122. (Takaisin tekstiin.)
7. Ibid, 134; Shambaugh 1995, 199. (Takaisin tekstiin.)
8. Mao Tsetungin mukaan Yhdysvaltain johtaman imperialistisen leirin ja Neuvostoliiton johtaman sosialistisen leirin väliin jää alue, jota voidaan kutsua välivyöhykkeeksi. Välivyöhykkeeseen kuuluvia alueita ovat Aasian, Afrikan ja Latinalaisen Amerikan köyhät valtiot ja osa kapitalistisista valtioista, jotka eivät harjoita imperialistista ulkopoliittikkaa. Ks. Kiinan 1950-luvun ulkopoliittikan ja sen käsitteiden osalta Siika, Marita: "Miten modernisoituva Kiina toimii – ideologia, instituutiot ja toimijat. Esimerkkinä ulkosuhteet", *Kiinan modernisaatio kiinalaisiin ominaispiirteihin*. Turun yliopisto. Poliittisen historian tutkimuksia 16. Turku 1999, 13, et passim. (Takaisin tekstiin.)
9. Ks. dominoteorian osalta esim. Tow 1995, 119. (Takaisin tekstiin.)
10. Shambaugh 1995, 202–203. (Takaisin tekstiin.)
11. Pollack Jonathan : "The opening to America", *The Cambridge History of China. Vol. 1. The People's Republic. Part 2. Revolutions Within the Chinese Revolution 1966–1982*. Cambridge 1991, 402, 409. (Takaisin tekstiin.)

12. Dreyer 1996, 321–322; Šanghain kommunisteissa osapuolet sitoutuivat kunnioittamaan toistensa suvereniteettia ja alueellista koskemattomuutta sekä olemaan puuttumatta toistensa sisäpoliittisiin asioihin. Schaller, Michael: *The United States and China in the Twentieth Century*. New York 1979, 174. (Takaisin tekstiin.)
13. Fairbank, John King: *China. A New History*. Oxford 1994, 407. (Takaisin tekstiin.)
14. Schaller 1979, 185–186. Ks. myös Mackerras, Colin: "Historical Background", *China Since 1978. Reform, Modernization and "Socialism with Chinese Characteristics"*. Sydney 1994, 12–13, 18. (Takaisin tekstiin.)
15. Pollack 1991, 426–429. (Takaisin tekstiin.)
16. Ks. esim. Iivonen, Jyrki: "Yhdysvallat ja maailma – avautuminen vai eristäytyminen", *Maailmanpyörä* 1/2001, 1–2. (Takaisin tekstiin.)
17. Ks. Macfarquhar, Roderick: "The succession to Mao And the End of Maoism", *The Cambridge History of China. Volume 15. The People's Republic. Part 2: Revolutions Within The Chinese Revolution 1966–1976*. Cambridge 1991, 371–376; Ks. myös Ladany, Laszlo: *The Communist Party of China and Marxism 1921–1985. A Self-Portrait*. London 1988, 350, 392, 397–399. Ks. käsitteen modernisaatio osalta myös Li, Kwok-sing: *A Glossary of Political Terms of the People's Republic of China*. Hongkong 1995, 422–423. (Takaisin tekstiin.)
18. Ks. talousuudistusten osalta esimerkiksi Goldman, Merle & MacFarquhar, Roderick: *Dynamic Economy, Declining Party State – The Paradox of Post-Mao Reforms*. 7–11. (Takaisin tekstiin.)
19. Ks. Kiinan ulkopoliittisessa retoriikassa esiintyneeseen käsitteeseen 'hegemonia' liittyen Siika 1999, 18–19. (Takaisin tekstiin.)
20. Tow 1995, 136–137. (Takaisin tekstiin.)
21. Ks. *Joint Communiqué on The Establishment of Diplomatic Relations Between The United States Of America and The People's Republic of China* (January 1, 1979) <http://www.usia.gov/abtusia/posts/HK1/wwwhdpd02.html>. (Takaisin tekstiin.)
22. Tähkämaa, Juha: "Taiwanin Demokratisointi", *Kiinan Modernisaatio kiinalaisiin ominaispiirteihin*. Turun yliopisto. Poliittisen historian tutkimuksia 16. Turku 1999, 221. (Takaisin tekstiin.)
23. Ks. maiden suhteita säätelevien sopimusten osalta esim. Yang, Jiemian: *An Analysis on Bush Administration's China Policy*. China Institute of International Studies. Beijing 2001, 8, 13–15. (Takaisin tekstiin.)
24. Segal, Gerald: *Sino-Soviet Relations After Mao*. Adelphi Paper 202. The International Institute for Strategic Studies. London 1985, 31. (Takaisin tekstiin.)
25. Copper, John F.: "Sino-American Relations: Reaching a Plateau", *Current History* No.476, Vol.81. Philadelphia 1982, 241–244. (Takaisin tekstiin.)
26. Ks. Taiwanin kysymystä koskevien Yhdysvaltain näkemysten osalta Shambaugh, David: "Facing Reality in China Policy", *Foreign Affairs*. Jan/Feb 2001, Vol.80 Issue 1, p.50–51. Ks. Kiinan kanta; Wang, Xiaodong: *Factors Affecting Medium- and Long-Term Sino-US Relations*. Study Report on the American Situation in 1997–1998. Beijing 1998. (Takaisin tekstiin.)
27. Shambaugh 1995, 205. (Takaisin tekstiin.)
28. Ks. esim. Robinson, Thomas W.: "Chinese Foreign Policy from the 1940's to the 1990's", *Chinese Foreign Policy. Theory and Practice*. David J. Shambaugh and Thomas W. Robinson (eds.). Oxford 1995. (Takaisin tekstiin.)
29. Kiinan sisäpoliittisesta tasapainosta ja Taivaallisen rauhan aukion tapahtumista ks. esim. Millar, Lyman H.: "How Do We Know If China is Unstable", *Is China Unstable. Assessing the Factors*. Studies on Contemporary China. Shambaugh, David J. (ed.). New York 2001, 18–19. Kts. Yhdysvaltain hallinnon reaktioista Taivaallisen rauhan aukion tapahtumiin myös esim. Yhdysvaltain State Department www.state.gov –China. (Takaisin tekstiin.)
30. Iivonen 2001, 1–2. Ks. Clintonin Policy of Engagement –politiikasta ja sen tulkinnoista Kiinassa Wang 1998, 92. (Takaisin tekstiin.)

31. *Quadrennial Defense Review Report*. Department of Defense, September 30, 2001, joka sijaitsee Yhdysvaltain puolustusministeriön internet-sivuilla www.defenselink.mil. (Takaisin tekstiin.)
32. Kiinan puolustusbudjettiin ja siihen liittyneisiin kannanottoihin ks. *China Defense White Paper 2000*, s. 9. (Takaisin tekstiin.)
33. Ks. Kiinan nationalismin osalta Siika 1999, 29 & passim. (Takaisin tekstiin.)
34. Yang 2001, 1–6. Ks. Bushin kauden tulkintojen osalta myös Guo Xiangangin artikkeli Bushin realismiin perustuvasta ulkopoliitikasta; Guo, Xiangang: *Realism – the Bush Administration's Foreign Policy*. China Institute of International Studies. Haidian, Beijing 6–9, 2001, 44–48. (Takaisin tekstiin.)

Johanna Kallo on FM ja tutkija Turun yliopiston Historian laitoksessa. Hän on asunut Kiinassa vuosina 1998–2000 ja 2001.

ENNEN JA NYT
Historian tietosanomat